

Jan Wiktor Sienkiewicz

Malarstwo Feliksa Mostowicza w Muzeum Niepodległości

Niepodległość i Pamięć 24/4 (60), 341-346

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Краткое содержание

Среди всех многочисленных и разнообразных интересов Ирены Воллен мир театра был для неё наиболее близким. Она происходила из семьи землевладельцев жившей Чулицах – местности недалеко от Кракова. Но с 1945 года, после того, как коммунистические власти отобрали её семье родовое поместье и поделили его, семья Волленов поселилась в Кракове. С Краковом она была связана до самой смерти в 2011 году. Исключение – год учёбы в Государственной школе инструкторов рабочих театров в городе Катовице. Учёбу на отделении польского языка в Ягеллонском университете (наставник – Казимеж Выка, диплом в 1959 году) она объединяла с активным участием в студенческом театральном движении. Создала в Кракове Малый студенческий театр, который позже, совместно с Вальдемаром Крыгером перевоплотила в межвузовский Театр 38. От первой премьеры («Все против всех» Адамова, январь 1957 года) труппа Театра 38 поддерживаемая Яном Блонским, была единственным в масштабе страны театром, который обращался к неизвестной в то время в Польше современной западной литературе, среди прочего – к Парижскому авангарду. С Театром 38 она была актёрски связана до ухода из него Кригера в 1960 году. После этого – два сезона актёрской деятельности в Театре Рапсодии. А после учёбы на режиссёрском отделении в Лодзи работала режиссёром в Краковском отделении польского телевидения. Телевизионному театру, который стал феноменом мирового масштаба, она посвятила лучшие годы своей профессиональной активности. Работая в Краковском отделении ПТ она стала одним из создателей самых лучших театральных постановок, в которых принимали участие лучшие актёры, сценографы и сценаристы. Важное место в её творчестве занимают также инсценированные документальные фильмы, циклы программ тематически связанных с обычаями и обрядами, а также документальные фильмы – портреты, посвящённые выдающимся представителям мира культуры и науки.

Feliks Mostowicz, *Portret matki, Filomeny ze Świrskich*, Kazachstan
1983, 34x45cm, olej, płótno, MN M.520

Jan Wiktor Sienkiewicz

Zakład Historii Sztuki i Kultury Polskiej na Emigracji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Malarstwo Feliksa Mostowicza w Muzeum Niepodległości

W wieloaspektowej, zarówno w obszarze stosowanych środków wyrazu, jak też zakresie tematyki, twórczości malarskiej Feliksa Mostowicza przewijają się równolegle przez całą dotychczasową jego twórczość zarówno kompozycje pejzażowe, malarstwo figuratywne o tematyce świeckiej – a szczególnie społecznej, jak także sceny nawiązujące do doświadczeń religijnych i patriotycznych – zwłaszcza tych, które związane są z historią deportacji ludności polskiej na teren byłego Związku Radzieckiego, tak w okresie przed 1939 rokiem, jak i w czasie drugiej wojny światowej. W każdym z tych tematów, jak się wydaje, polski artysta z Kazachstanu, czuje się tak samo dobrze, chociaż niewątpliwie najbardziej ekspresyjne, pełne ładunku emocjonalnego i siły wyrazu są jego kompozycje i przedstawienia odnoszące się do doli i (nie)doli ludzkiej, codziennego życia oraz tęsknot za ojczystym krajem. Równie ważne są tematy kompozycji malarskich odnoszące się do miejsc zapamiętanych z dzieciństwa i młodości. Przewijają się przez całą dotychczasową twórczość polskiego malarza z Kazachstanu.

Urodzony w 1947 roku we wsi Biełojarka w obwodzie koczetańskim i wychowany przez polskich rodziców, którzy w 1936 roku musieli opuścić Żytomierszczyznę, stał się Feliks Mostowicz artystą tak samo polskim, jak i kazachskim. Wychowywał się pośród dziewiczej przyrody – tak samo gorącego, jak i surowego klimatu kazachskich stepów. Kiedy zaczął malować, naturalnym było, iż sięgnął po widoki zapamiętane z okna rodzinnego domu i pejzaży, które rozpoznawał z każdym rokiem coraz bardziej jako własne, w ich bezkresnych przestrzeniach. I chociaż od ponad dwudziestu lat mieszka w kraju swoich rodziców, w Warszawie – stolicy Polski, to nieustannie

i konsekwentnie powraca do motywów znanych mu przede wszystkim z dzieciństwa i wczesnej młodości, które niejednokrotnie mieszają się z przeżyciami i tęsknotami, jakie są jego nowym doświadczeniem w wymarzonej, rodzinnym, polskim i warszawskim jednocześnie *genius loci*.

Zatrzymane w kadrze ujęcia „krajny szczęśliwości”, często w oszczędnej, a nawet czasami surowej i wręcz monochromatycznej kolorystyce – ograniczonej do kolorów ziemi, ale także wczesnowiosennej zieleni przełamanej miękkimi brązami – jesiennie snujących się w oddali, niekończących się stepów, kompozycjami zapowiadającymi zbliżającą się ostrą zimę, a także obrazami intensywnego, zwłaszcza w porze letniej, błękitu nieba – stanowią bodajże najbardziej jednorodną grupę dzieł Feliksa Mostowicza, zarówno pośród prac już zgromadzonych w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie, jak i w grupie dwudziestu jeden kompozycji tego artysty, które warszawskie muzeum planuje włączyć do już istniejącego – największego w Polsce zbioru prac malarskich tego tak samo kazachskiego, jak i polskiego malarza.

Pojawiać się może pytanie – dlaczego i z jakich powodów, malarstwo Feliksa Mostowicza warte jest zachowania w oddzielnej, reprezentatywnej kolekcji – i to w Muzeum Niepodległości? Z całym przekonaniem chcę podkreślić, iż inicjatywa ratowania polskiego dziedzictwa artystycznego (w tym przypadku – plastycznego) powstałego poza granicami Polski, a będącego dziełem artysty – któremu udało się zamieszkać w drugiej połowie życia w kraju ojczystym jego rodziców – leży w sercu misji takiej placówki, jak Muzeum Niepodległości. Malarz ten – w pełni będący obywatelem Polski, swoją twórczością wpisuje się w dorobek artystyczny, który można by było zakwalifikować do tak zwanej „polskiej sztuki emigracyjnej”. Sztuka ta jednak – co należy wyraźnie podkreślić, w takim samym stopniu jak sztuka powstała w PRL-owskich granicach do roku 1989 – a po upadku muru berlińskiego w III Rzeczypospolitej – stanowi o wartości całego polskiego dorobku plastycznego powstałego w drugiej połowie XX wieku i pierwszej dekadzie wieku XXI. Dokonana po 1945 roku „amputacja” sztuki powstałej poza Polską od tej krajowej, spowodowała, iż sztuka polska (szczególnie ta, która powstała poza granicami Polski w latach 1939–1989) nadal nie jest obecna w opracowaniach poświęconych historii sztuki polskiej XX wieku. W żadnej z dotychczasowych naukowych syntez dziejów sztuki polskiej, nie podejmowano nawet wątków związanych ze sztuką polską powstającą poza granicami kraju,

co w efekcie skutecznie doprowadziło do utrwalenia w Polsce jednostronnego obrazu polskiego dorobku artystycznego w zakresie sztuk plastycznych, ograniczonego do terytorium Polski po 1945 roku¹.

Sztukę polską powstałą poza Polską po 1939 roku, która od blisko trzydziestu lat jest moim głównym obszarem badawczym i publikacyjnym, a w której obszar wpisuje się również malarstwo Feliksa Mostowicza, nazywam „sztuką w poczekalni”². Przywracana obecnie polskiej kulturze, szczególnie poprzez opracowania monograficzne, obejmujące poważne jej obszary (w odniesieniu do wielu europejskich i pozaeuropejskich krajów osiedlenia polskich artystów po 1945 roku) powoduje, iż zmienia się nie tylko znaczenie i zasięg pojęcia „współczesna sztuka polska”, ale na naszych oczach dokonuje się proces poważnej rewizji i przewartościowania całej polskiej sztuki współczesnej³. Zespolony ze sobą (mam nadzieję niebawem), dorobek polskich artystów mieszkających i tworzących w powojennej Polsce wraz z osiągnięciami artystycznymi polskich artystów, również takich jak Feliks Mostowicz (przez dziesięciolecia tworzących poza Polską), można będzie

¹ Wielokrotnie o tym mówiłem w kraju i za granicą, m.in.: *Rozmowa z prof. dr. hab. Janem Wiktorem Sienkiewiczem o sztuce polskiej na emigracji*, Polskie Radio Kurier w Perth, Australia Zachodnia. www.kurier.iinet.net.au/Radio/, [dostęp: 3.03.2017]; *Sztuka w poczekalni. Z prof. Janem Wiktorem Sienkiewiczem, nagrodzonym medalem „Zasłużony Kulturze – Gloria Artis” rozmawia dr Marcin Lutomiński*, „Nowy Czas” (Londyn) 2014, nr 11/12, s. 28–29; *Nowy blask. Kolekcja polskiej sztuki współczesnej na wystawie 50-lecia POSK. Z prof. Janem Wiktorem Sienkiewiczem rozmawia Jarosław Koźmiński*, „Tydzień Polski” (Londyn) 2014, nr 3, s. 6–7; Cykl „Wilno nad Tamizą” (cz. I–III) *Z prof. Janem Wiktorem Sienkiewiczem o artystach na emigracji* (video), dziennik internetowy „Niebawale Suwałki”, <https://www.youtube.com/watch?v=GKf7RJ9iaH0>, [dostęp: 3.03.2017].

² J.W. Sienkiewicz, *Sztuka w poczekalni. Studia z dziejów plastyki polskiej na emigracji 1939–1989*, Toruń 2012. Cytowana publikacja odnosi się jedynie do polskiego dorobku plastycznego, jaki powstał poza granicami Polski po 1939 r., w większości w krajach Europy Zachodniej. Na wypełnienie czeka ogromna luka, ciągle nierozpoznanego obszaru dokonań twórczych artystów tworzących, tak jak Feliks Mostowicz, na terenie byłego Związku Radzieckiego.

³ O sytuacji polskich artystów, którzy od 1939 r. znaleźli się poza Polską, a szczególnie tych, którzy uratowani przez generała W. Andersa, przeszli cały szlak 2. Korpusu, przez Monte Cassino, by ostatecznie (większość z nich) osiedlić się w Wielkiej Brytanii po 1946 r.: J.W. Sienkiewicz, *Artyści Andersa. Continuità e novità*, Warszawa–Toruń 2013, wyd. II, Warszawa 2015; wyd. III, Warszawa 2016.

ująć w pojęcie „polskiej sztuki współczesnej” XX i XXI wieku⁴. Na wejście bowiem, do mającego niebawem powstać słownika współczesnej (i najnowszej) polskiej sztuki i kultury artystycznej XX i XXI wieku, czeka w „poczekalni sztuki” plejada nazwisk i tysiące dzieł, które nie funkcjonowały do tej pory nad Wisłą w tak zwanym oficjalnym obiegu polskiej sztuki współczesnej⁵.

Muzeum Niepodległości, swoją inicjatywą zespolenia i poszerzenia dotychczasowego zbioru prac malarskim Feliksa Mostowicza o kolejnych dwadzieścia jeden kompozycji, wpisuje się w pozyteczną dla polskiej kultury artystycznej działalność ratowania, prezentacji i popularyzacji – poprzez wystawy monograficzne i zbiorowe, prac będących świadectwem siły, trwania i talentu Polaków poza Polską i w kraju rodzinnym.

Jan Wiktor Sienkiewicz

---

⁴ Szczególnie w ostatnich pięciu latach, poważne osiągnięcia publikacyjne i konferencyjne, poświęcone polskim środowiskom artystycznym i polskim twórcom, ma na swoim koncie zespół polskich historyków sztuki pracujący w ramach Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata, kierowanego przez prof. dr. hab. Jerzego Malinowskiego. Patrz: <http://world-art.pl/>, [dostęp 2.03.2017].

⁵ W 2017 r. ukaże się seria katalogów, kolekcji dzieł sztuki autorstwa malarzy polskiego Londynu w zbiorach Muzeum Uniwersyteckiego UMK: Janusza Eichlera, Stanisława Frenkla, Jana Mariana Kościałkowskiego, Mariana Kratochwila, Zdzisława Ruszkowskiego, Zygmunta Turkiewicza, Haliny Korn-Żuławskiej i Marka Żuławskiego, opracowanych w ramach grantu NPRH, kierowanego przez prof. dr. hab. J.W. Sienkiewicza w latach 2012–2017.